

Bozkurt Aran¹

Ticaret Çalışmaları Merkezi Direktörü

ABD’NİN DÜNYA TİCARET ÖRGÜTÜNDEN ATILMASI ÖNERİSİNİN DÜŞÜNDÜRDÜKLERİ

GİRİŞ

DEĞERLENDİRME NOTU

2025 yılı itibarıyla ABD Başkanı Donald Trump’ın uygulamaya koyduğu küresel ticaret yaklaşımı yeniden küresel gündemin konuları arasında yerini almıştır. Özgürleşme Günü adı altında başlattığı gümrük tarifesi artışları, sadece en ciddi rakibi Çin ile Avrupa Birliğine değil geleneksel müttefiklerinden Kanada’ya ve Meksika’ya da yönelmiş ve bu iki ülkeyi ciddi bir ekonomik ve diplomatik baskı altına almıştır. Baskı, her iki ülkede de farklı tepkilere yol açmıştır.

Bu değerlendirme notunda, ABD’nin en yakın ticaret ortakları olan Kanada ve Meksika ile kısa bir süre önce, yine Başkan Trump’ın birinci döneminde (2020) müzakere edilen ve imzalanan ABD-Meksika-Kanada Anlaşmasına rağmen ilişkilerde yaşanan gerginliğin nedenleri ve etkileri ele alınacaktır.

ABD Başkanı Donald Trump’ın yeniden başkan seçilmesiyle birlikte, ticaret politikası önceki dönemde olduğu gibi saldırgan, tek taraflı ve al-ver odaklı (transcational) bir hatta oturmuştur. “Özgürleşme Günü” (Liberation Day) adı altında 2 Nisan tarihinde ilan edilen gümrük tarifesi artışları ile 100’den fazla ülkeye %10 ila %55 bandında ek vergi getirmiştir. Bu konuda ayrıntılı bilgiye buradan ulaşılabilir.²

¹<https://www.tepav.org.tr/tr/ekibimiz/s/1257/Bozkurt+Aran>

² B.ANAN; Başkan Trump’ın Gümrük Tarifelerinde karşılıklılık arayışı ve 2 Nisan Özgürleşme günü; TEPAV Değerlendirme Notu Mart 2025 N 202515

Bu çalışmada ifade edilen bulgular, yorumlar, sonuçlar, öneriler ve görüşler tamamen yazarına aittir. TEPAV’ın resmi görüşü değildir. © TEPAV, aksi belirtilmedikçe her hakkı saklıdır.

Trump'ın yaklaşımının küresel kurallı ticaret sistemine yansımaları

Trump, seçildiği andan itibaren uyguladığı ticaret politikası ile ABD'yi kurallı ticaret sisteminin dışına çıkararak siyasi ve ekonomik gücünü sınır tanımadan kullanmayı amaçlamıştır. Hatta sadece ticaret değil siyasi önerilerinin de ülkeler tarafından kabulünü sağlamak amacıyla gümrük tarifelerini kullanma tehdidinde bulunmaktadır. İkili ilişkileri tamamen al-ver ilişkisine oturtan Başkan Trump'ın bu yaklaşımına ilişkin değerlendirme notuna buradan ulaşılabilir.³

Trump'ın ticaret politikasının temel unsurları şöyle özetlenebilir: Tek taraflı tarifeler yoluyla al-ver anlayışı içinde pazarlık baskısı yaparak 100'den fazla ülkeye %10 ila %55 arasında ek tarifeler uygulayacağını ilan etmiştir. Amaç, ülkeleri ABD ile yine ABD'nin istediği koşullarda ikili anlaşmaya zorlamaktır. ABD, Obama Yönetiminden bu yana çok taraflı sistemin işlevini kasıtlı olarak aşındırma sürecini hızlandırmıştır. Ayrıca güvenlik gerekçesiyle ticaret politikalarını iç içe geçirmiştir. Bazı kararları ekonomik değil tamamen güvenlik mülahazalarını dikkate alarak oluşturmuştur.

Kanada Örneği

Trump'ın Kanada'ya yönelik politikaları ticari olduğu kadar diplomatik açıdan da gerilim yaratmıştır. Kanada çelik ve alüminyumda yeniden uygulanan tarifelere maruz kalmış, ayrıca dijital vergi tahsil etme kararını, Trump'ın tarife oranlarını yükseltme tehdidi karşısında uygulamaya koyamamıştır.

Başkan Trump, konuşmalarında Kanada ile ilgili ifadeleri arasında "beleşçi", "ekonomik asalak" gibi aşağılayıcı sıfatları kullanmayı usul haline getirmiştir. Unutulmaması gereken bir husus da "Kanada'nın 51. eyalet olması" gerektiği şeklinde alaycı ifadeleri ile bu gerginliği derinleştirmiş olmasıdır.

Kanada bu durum karşısında, ABD ile yürürlükteki USMCA anlaşmasına rağmen, misilleme uygulaması ihtimalini resmi olarak dile getiren iki ülkeden biri olmuştur (diğeri Meksika). Kanada kamuoyu da Başkan Trump'a ve genellikle ABD'ye daha şüpheli bir yaklaşım benimsemiştir.

Kanadalı şirketler, ABD'ye olan bağımlılıklarını azaltmak için ihracatlarını farklı pazarlara yöneltmişler ve ABD'ye bağımlılıklarını %78'den %68'e çekmişlerdir. İngiltere, AB, Japonya, Avustralya gibi pazarlar ön plana çıkmıştır. Ancak bunun, ABD pazarının yerini doldurmaya yeterli olamayacağı belirtilmektedir.⁴

Bir taraftan Trump'ın Kanada'yı aşağılayan tutumu, diğer taraftan iki sınırdaş ülkenin yoğun ilişkileri, tarifelerle ilgili hususların Kanadalı akademisyenler tarafından geniş şekilde

³ B.ARAN; *Trmp'un Gümrük Tarifeleri ile Başlattığı Özgürleşme girişiminin Küresel Yansımalar*; TEPAV; Değerlendirme Notu; Nisan 2025 no 202526

⁴<https://www.reuters.com/world/americas/canadian-companies-diversify-trade-during-us-tariff-war-experts-see-limits-2025-07-09/?utm>

değerlendirilmesine neden olmuştur. Bunlar arasında Prof. Kristen Hopewell'in⁵ radikal önerisi üzerinde durmak uygun olacaktır.

Hopewell'in Önerisi: DTÖ'nün Kurumsal Varlığına Karşı Radikal Çağrı

British Columbia Üniversitesi'nde Kanada Araştırma Kürsüsü başkanlığını yürüten Prof. Kristen Hopewell, *Politico* dergisinde yayımladığı yazısında [Politico, 2025], ABD'nin DTÖ kurallarını sistemli olarak ihlal ettiğini ve bu nedenle örgütten çıkarılmasının ya da üyeliğinin askıya alınmasının tartışılması gerektiğini savunmuştur. Hopewell;

- ABD'nin, DTÖ'nün Temyiz Organını kilitleyerek hukuki denetimi işlemez hale getirdiğini,
- Keyfi olarak gümrük tarifelerini güce dayalı bir sistem içinde arttırdığını,
- Bu davranışların küresel sistem tarafından sessizlikle karşılanması halinde diğer üyelere de örnek teşkil ederek sistemin çökmesine yol açabileceğini ileri sürmektedir.

Mevcut Marakeş Anlaşmasında, DTÖ üyeliğinden çıkarılma veya üye devletin oy çokluğuyla örgüt dışına itilmesine ilişkin herhangi bir mekanizma bulunmamaktadır. Üye bir ülke ancak kendi isteğiyle çekilebilir. Bu durum, kurallara sistemli biçimde uymayan bir üyenin DTÖ içinde kalmaya devam etmesini mümkün kılmaktadır.

Hopewell, bu yaklaşımın artık "kaldırılmaz bir yük" haline geldiğini, cezasızlığın kural haline dönüştüğünü ve bunun düzeltilmesi gerektiğini savunmaktadır. Hopewell, bu açığı kapatmak için Marakeş Anlaşması'nın 10. maddesinde yapısal bir değişiklik yapılarak kuralları ihlal eden ülkelerin üyeliğinin oy çoğunluğuyla askıya alınmasını sağlayacak yeni bir hukuki mekanizma kurulmasını önermektedir.

Ancak böyle bir değişiklik talebinin, DTÖ Anlaşmasının temel yapısında önemli bir dönüşüm anlamına gelmesi nedeniyle yalnızca siyasi değil, aynı zamanda uzun bir hukuki mücadeleyi de beraberinde getirmesi beklenir. Mevcut kurallara göre, bu tür bir değişikliğin 2/3 çoğunlukla kabul edilmesi ve üyelerin iç mevzuatları uyarınca onaylanması gerekir. Sürecin uzunluğu, atılma talebiyle karşılaşan üyelerin etkin bir karşı mücadele vermesine olanak sağlayacaktır.

İkinci Dünya Savaşı sırasında, 80 yılı aşkın süre önce oluşturulan Bretton Woods sisteminin ticarete ilişkin yapısından çıkarılmasını sağlayacak bir hukuki girişimi ABD'nin sessizce kabul etmesi beklenemez. Kanada Hükümetinden gelecek böyle bir girişim, özellikle Trump'ın Başkan olduğu dönemde düşmanca bir kışkırtma olarak değerlendirilecektir. Bu konunun gündeme gelmesi ve böyle bir mücadelenin sürdürülmesi, Kanada ile ABD arasındaki ilişkileri onarılması güç biçimde zedelemekle kalmaz, aynı zamanda felce uğramış DTÖ düzenini iyice işlevsizleştirir.

Kanada'nın bu öneriyi benimsemesi ve bu yönde gündem oluşturması, ABD ile siyasi ve ekonomik ilişkilerinin köklü biçimde bozulmasına yol açabilir. Bu nedenle Kanada yönetiminin, Trump'ın taleplerine zamana yayarak çözüm arayan mevcut yaklaşımından vazgeçmesi beklenmemelidir.

⁵ University of British Columbia'nin School of Public Policy and Global Affairs biriminde *Professor* ve *Canada Research Chair in Global Policy* olarak görev yapıyor; aynı zamanda Liu Institute for Global Issues direktörü, eski Centre for Chinese Research yöneticisi

Bu durumda bir üyeliğin sona ermesini sağlayacak düzenleme için mevcut 166 üyenin 2/3'sinin kabulü ve bunların da bu değişikliği iç mevzuatları gereği onaylamaları gerekmektedir. ABD'nin küresel anlamda üretilen mal ve hizmetlerin yaklaşık olarak %25'ten fazlasını tek başına sağlayan bir ülke olarak böyle bir çoğunluğun oluşmasına olanak vermeyeceği düşünülmektedir.

DTÖ SİSTEMİNİN SAĞLAMIS OLDUĞU YARARLAR

DTÖ'nün 1995'teki kuruluşu, ticaretin hızla serbestleşmesine ve küresel GSYH içindeki payının etkin bir şekilde artmasına zemin hazırlamıştır. Özellikle 2000'ler ortasına kadar devam eden küreselleşme dönemi, ticaret/GSYH oranını dramatik şekilde yükseltmiştir.⁶

- **1995** yılında küresel mal ticareti reel olarak yaklaşık **5 trilyon ABD Doları** seviyesindeydi ⁷. **2023** yılında ise mal ticaret hacmi, nominalde **24 trilyon \$** civarına yükselmiştir. Reel büyüme 1995–2024 arası yıllık ortalama **+4–5 %** olmuştur.
- Küresel ticaret ile küresel gayri safi yurt içi hasıla arasındaki ilişki de DTÖ'nün başarısını kanıtlıyor. 1995 yılında küresel ticaret/GSYH oranı yaklaşık %20'ydi. 2023 yılında ise küresel mal ticaret/GSYH oranı %43,9 olarak hesaplanmıştır.

Bu oran, dünyanın ne kadar entegre ve dışa açık bir ekonomi haline geldiğini göstermektedir. Aynı zamanda tedarik zincirlerinin artık küreselleştiği ve ekonomilerin iç üretimlerinin dışında büyük ölçüde dış ticarete dayandığına işaret etmektedir.

Kısacası, üretim ile dış ticaret arasında böylesine olumlu bir bağ olduğunun kanıtlandığı günümüzde, ABD Başkanı Trump, ikinci döneminde küresel ticarete ve gümrük tarifelerine farklı bir anlam ve görev yüklemeye başlamıştır. 2026 yılında ABD'de yapılacak Temsilciler Meclisi seçimi ve Senato'nun üçte bir yenileme seçimi sonuçlarına göre Trump'ın mevcut yaklaşımını değiştirmek zorunda kalması da olasılıklar arasındadır.

DTÖ'NÜN BU HALİYLE DE DEVAM EDEN YARARLARI

Son olarak, DTÖ'nün mevcut felç haliyle bile küresel sisteme bazı katkıları olduğunu göz ardı etmeyelim. Sadece devam eden iki etkinliğine değinelim.

- Öncelikle, üye 166 ülkenin sürekli bir araya geldiği bir forum olduğunu hatırlayalım. Bu forumda, sanayi ülkeleri bakımından iki yılda bir, gelişen ülkeler için üç yılda bir yapılan “Ticaret Politikalarını Gözden Geçirme” mekanizması çalışmalarına devam etmektedir.
- İkinci olarak, plurilateral “çoklu” ticaret anlaşmalarından kısaca bahsedelim. Bunlar, bazı DTÖ üyeleri arasında ve DTÖ sistemi içinde yürütülen belirli alanlarda, gönüllülük esasına dayalı yapılan, çok taraflı olmayan ticaret anlaşmalarıdır. Katılım isteğe bağlıdır. Anlaşmanın sonuçları sadece katılan ülkeler için geçerlidir.

⁶ [wto.org+7wto.org+7UN Trade and Development \(UNCTAD\)+7](https://wto.org+7wto.org+7UN+Trade+and+Development+(UNCTAD)+7)

- DTÖ içindeki önemli plurilateral (çok taraflı) anlaşmalara örnek olarak; GPA (Kamu Alımları Anlaşması), ITA (Bilişim Ürünleri Anlaşması – katılım gönüllü ama etkisi yüksek) ve Civil Aircraft Agreement (Sivil Uçaklar Anlaşması) verilebilir. Bu anlaşmalar, ilgili alanlarda uygulanacak kuralları belirleyen çok taraflı düzenlemelerdir.
- Diğer yandan, Yatırım Kolaylığı (Investment Facilitation) ve Dijital Ticaret (E-Commerce) çok taraflı anlaşmalarına ilişkin müzakerelerin DTÖ ortamında devam ettiğini de belirtmek gerekir.

SON SÖZ

Hopewell'in çağrısı, teknik olarak uygulanabilir olmadığı düşünülse de **kurumsal sistemin meşruiyetini koruma amacı taşıyan stratejik bir uyarı** niteliğini taşımaktadır. Bu tablo karşısında Hopewell'in çağrısı, duygusal olduğu kadar, **kurumsal çöküşe karşı son uyarı** olarak değerlendirilebilir.